

Н.В. Журавська

ПОВІСТЬ СЕЙФА АР-РАХБІ “ЗУПИНКИ НА ПЕРШОМУ КРОЦІ”: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПОЕТИКА

Сейф ар-Рахбі – відомий сучасний оманський поет і публіцист¹, автор “تشيد الأعمى” (“Гімну сліпого” – оригінального твору, побудованого у формі діалогу)², а також двох художніх повістей: “أرق الصحراء” (“Безсоння пустелі”) та “منازل الخطوة الأولى” (“Зупинки на першому кроці”)³, які користуються неабиякою популярністю серед арабомовних читачів. Дослідження особливостей поетики художньої прози Сейфа ар-Рахбі вбачається актуальною проблемою як вітчизняного, так і зарубіжного сходознавства, що і зумовило мету цієї статті.

Перш за все зазначимо, що “Зупинки на першому кроці” і “Безсоння пустелі” є автобіографічними творами, які умовно можна розглядати як цілісну діалогічну структуру, оскільки в першому творі автор подає картину свого дитинства і зародження оманської державності, а у другому – постають вже дорослий, зрілий Сейф ар-Рахбі та зображення сучасного Оману.

Нагадаємо, що в історії Оману з середини ХХ ст. розпочалась нова епоха. У творі Сейфа ар-Рахбі оманське село та його неписані закони відтворюють модель традиційного суспільства і ті зміни, що відбуваються в ньому, суголосні державним змінам у цілому. Таким чином, зображення рідного села Сейфа ар-Рахбі стає художньою моделлю всього Оману, у свою чергу, еволюція свідомості героя експліцитно корелює з оновленням як індивідуальної, так і загальносуспільної свідомості [5, 2008, حسام الدين].

Зазначимо, що молодість Сейфа ар-Рахбі припала на цікавий і непростий період здобуття Оманом незалежності. Оманське “економічне диво” не призвело до різкого стрибка, як у сусідніх ОАЕ. Почасти це зумовлено особливістю Оману, а саме значною часткою осілого населення, оскільки більш сприятливі (проте все одно суворі) кліматичні умови сприяли розвитку саме землеробської цивілізації [Zdanowski 2008, 10–12]. Розсіяні в горах, такі землеробсько-мисливські громади стали носієм традиційного укладу суспільства. З такої осілої у горах спільноти походить і сам Сейф ар-Рахбі.

Відомо, що мешканці Південної Аравії традиційно займалися землеробством, наскільки це дозволяли кліматичні умови. В Омані прибережна зона різко контрастує з гористим ландшафтом решти країни, тому спосіб життя людей на цих теренах відрізняється. Посушливий клімат не дозволяв мешканцям гір підтримувати постійний контакт з узбережжям – дорога була надто виснажливою [Zdanowski 2008, 279]. Як пише Сейф ар-Рахбі у “Зупинках на першому кроці”, мешканці гір почали їсти присолену рибу у себе вдома лише після появи машин. Раніше такого собі дозволити ніхто не міг – рибу привозили в засушеному вигляді, оскільки сира чи присолена просто зіпсувалася б дорогою. Такий простий приклад показує, наскільки життя людини було прив’язане до місця, де вона жила. Територіальна обмеженість давала стабільність і навіть безпеку. Наприклад, у селі, описаному у творі, була своя оборонна фортеця, і згуртованість її захисників не викликала жодних сумнівів – допомоги ззовні годі було сподіватись. Тому поява вантажних автомобілів, що возили рибу, здійснила не лише транспортну революцію – вона пришвидшила обмін інформацією. Проте машини були далеко не єдиним інструментом змін у житті селян. Почався інформаційний переворот, а за ним – переїзди до міста задля здобуття освіти й освоєння нових професій.

Раніше селяни на відпочинку слухали легенди та оповіді про минувшину. Юний Саад, чиім прототипом вбачається сам Сейф ар-Рахбі, стає свідком появи “першої ластівки” нової інформаційної ери – радіо. Події на іншому кінці світу стають предметом обговорення для мешканців гірського оманського села, новини впливають на формування свідомості молодого Саада [11, 1992] [الرحبي].

Звернімо увагу й на специфіку будови твору, а саме на наявність у ньому своєрідного рамкового компонента – поетичного обрамлення, яке складають два вірші – без рими, але ритмізовані. Перший з них відкриває твір, другий – його завершує. Почнемо з першого вірша, який процитуємо:

منازل الخطوة الأولى
على مدار السنوات
برؤوسها النابتة في الصخر,
أشجارا تغالب حثقها في الريح.
علينا أن نقتحم الأمكنة والمغازات..
كي نفوز بلمسة إشراقة..
كأشباح موج متطاير في الظلمة..
أو كعصفور يسكن القلب منذ الأزل..
لكنه دائم الطيران..
لا نكاد نغير المحيط بقواربنا الشراعية..
والصحراء بالجمال التي أعطبها
قيظ المسافة، إلا وتتلقفنا الضفاف الأولى
بنهم جارف.
نهم العارف بصروف الأيام.

أجيال قبلنا عبرت هذا المضيق..
مضيق هرمز..
لكننا أبحرنا من غير أحلام محددة..
فوق الحطام والجثث..
ومستنقعات صفراء,
بنيبذنا الحامض..
والعيون معصوبة إلى الخلف..
باتجاه الجزر التي وصلها الأزديون
بعد خراب سد مأرب..
والتي لن نصلها أبدا.
[الرحبي 1992, 3]

Зупинки на першому кроці
В колооберті років,
Що їхня голова проросла у скелі
Деревами, чия смерть прийшла з вітром.
Ми повинні прорватись крізь відстань та пустелю...
Щоб дістати у винагороду дотик світла...
Мов примари хвиль, що літають у пільмі...
Або як птах, що живе в серці цілу вічність...
Але вічно в польоті.
Наші човни майже проплили через океан
І пустелю на верблюдах, змучених
Нищівною спекою і дорогою, аж доки нас не зловлять перші береги
У свої жадібні обійми.
Жадібність день за днем.
Покоління до нас проходили цим вузьким шляхом...
Та наші моря були поза межами мрій...
Над руїнами і трупами...
І жовтими болотами,
І кислим вином...

Очі зав’язані та повернуті назад...
До нашого коріння – племені азд...
Попри руїну, досягли мети...
До якої ми ніколи не дійдемо [3, 1992 الرحبي].

Ці рядки формують ситуацію паратекстуального претексту і в поетичній формі не тільки продукують емоційно-настровеу сферу сприйняття подальшої прозової оповіді, а й у лаконічній та образно-символічній формі маркують ключові аксіологічні парадигми, що згодом розгортаються у прозовій частині і постають завдяки рефлексії героя-оповідача. Вірш написаний прозою. Попри те що така форма радикально відрізняється від традиційної, у вірші присутні численні символи, властиві класичній поезії. Таку форму має практично весь поетичний доробок Сейфа ар-Рахбі. Він ще в юності відмовився від традиційної арабської метрики і обрав для себе форму вірша у прозі [3, 2008 حسام الدين].

Символічною є сама назва твору. Її тлумаченню планується присвятити окрему статтю. Зазначимо коротко, що “منازل” є полісемантичною лексичною одиницею. У цьому контексті це слово належить розуміти як “зупинки на шляху”, “зупинки у подорожі”, “постої”, “перестанки” [Manzil 2013, 1–3]. У такому значенні “منازل” часто фігурує в класичній арабській поезії, наприклад, у касидах аль-Мутанабі та Абу Тамама.

З текстами обох касид можна ознайомитись на арабському літературному інтернет-порталі “adab.com”. У суфіїв “منازل” – це етапи духовного розвитку. Окрім того, “منازل” означає “фази місяця”, проте в такому значенні це слово у творі не фігурує. Еволюція семантики слова “منزل” призвела до втрати цього колориту. Причиною є скорочення частки кочового населення і перехід до осілого способу життя. Сучасне розуміння “منزل” – “дім” не передає сенсу, який вклав у нього автор. Тому був обраний такий варіант перекладу назви твору – “Зупинки на першому кроці”.

Звернемо увагу, що в поетичних рядках зустрічається образ пустелі (“Ми повинні прорватись крізь відстань та пустелю...”). І справді, зауважимо, що дорога до рідного села Сейфа ар-Рахбі пролягла через пустелю. За часів його дитинства це був довгий і виснажливий шлях. Вирушали в подорож удосвіта, денну спеку вичікували в тіні поодиноких дерев або біля джерела. Тепер рідних місць можна дістатися значно швидше, тому цей шлях автор називає “проривом”, проте швидкий час невблаганно забирає з собою рідних. Вони стають недосяжними, як плем’я азд – предки оманців. Непідвладними часу залишаються лише скелі – роки закарбовуються в них (“В колоберті років, / Що їхня голова проросла у скелі / Деревами, чия смерть прийшла з вітром”). Зауважимо, що “رؤوس” можна розуміти як “початки”. Невипадковою вбачається згадка про вітер, адже вітер і дощ – те єдине, що справді вносить корективи в життя села, де рік за роком повторюється той самий цикл життя і смерті. Ці невідвладні стихії (в тому числі час) у поезії ар-Рахбі часто анімізуються і постають такими ж живими істотами, як і людський рід.

В образно-символічному ряду зустрічається й порівняння з птахом (“що живе в серці цілу вічність... / Але вічно в польоті”). Птах в арабській культурі є символом свободи та рідного дому. В уяві юного Саада птах є абсолютно унікальною істотою – він здатен перелетіти через моря та океани, про що мріє хлопець. Подорожі з дитинства кликали його. Цим мріям пізніше судилося справдитись. Але ще тоді, в дитинстві, він обрав для себе такий шлях, знаючи, що присвятить цьому своє життя і буде “вічно в польоті”, тобто в мандрах. Так само, як маленький Саад у думках лине за океан, дорослий поет на чужині ментально повертається додому. Фактичний шлях туди довгий, але ще більш довгим і болочим є повернення до своїх предків, яких уже немає. Проте лишилась вічна пам’ять про них. Якщо врахувати, що птах – це традиційний для багатьох культур символ духу, душі [Птица 2007, 409], свободи, зростання, життя, підйому, сходження, нахнення тощо [Иванов, Топоров 1992, 346], то порівняння із птахом підносить імпліцитні

сенси до рівня універсализації й поетичних рефлексій стосовно нескінченної динаміки людської душі й людського буття.

Ліричний герой згадує шлях своїх предків, при тому надбання попередніх поколінь, що склалися століттями, подаються вже як перевірений досвід: “Покоління до нас проходили цим вузьким шляхом...”, це був тернистий шлях перемог і помилок: “Та наші моря були поза межами мрій... / Над руїнами і трупами... / І жовтими болотами, / І кислим вином...”

Руїнування, про яке згадується в поетичних рядках, і відновлення – вічне колесо еволюції. Не забуваймо, що міжусобні війни племен Оману були зумовлені боротьбою за виживання. Попри жорстокість власне війни, ці події загартували тих, хто вижив, та їхніх нащадків. Вино цих перемог було і справді кислим. Відомо, що іслам забороняє вживання алкоголю, проте в поезії (особливо суфійській) воно традиційно символізує єднання з божеством. Для ліричного героя, як, власне, і для самого поета, необхідність виживання спільноти стоїть вище, ніж особистісні та індивідуальні інтереси.

У поетичних рядках зустрічається доволі цікавий образ: “Очі зав’язані та повернуті назад... / До нашого коріння – племені азд...” Зав’язані очі в цьому разі жодним чином не маркують незрячість, навпаки, ситуацію напруженого зосередження, самозаглиблення, задля того щоб почути голос предків. До речі, у своєму поетичному доробку ар-Рахбі не раз звертається саме до мудрості свого роду і його духовної сили. Попри всі перешкоди, автор і його народ прагнуть досягти своєї мети. У “Зупинках на першому кроці” життєвий шлях маленького Саада тільки починається, але завдяки поетичному претексту відбувається загострення колізії: чи зможе хлопець (ширше – будь-яка людина, ще ширше – людство) знайти своє місце між світом предків і сучасною цивілізацією? Чи зможе сучасність співіснувати з тим давнім світом і чи не знищить його? Ці та інші питання звучать у багатьох творах Сейфа ар-Рахбі.

Останні два рядки претексту “Попри руїну, досягли мети... / До якої ми ніколи не дійдемо” переносять колізію у глибоку філософсько-екзистенційну парадигму і набувають афористичного звучання.

Розглянутий претекст у цілому є своєрідним шифром-кодом, який у стислій поетичній, поглиблено алегоричній, умовній, напружено експресивній формі передає ідею всього твору. Намічені у вірші символи неодноразово повторюються й розгортаються в прозовому тексті. Так, часто зустрічаються *скеля* як символ непорушності та міцності родинних традицій, *птаха* – як свобода духу (на протигагу обмеженням, що існують у гірському селі, де кожен крок підпорядкований неписаним законам задля виживання всієї спільноти) і батьківський дім, *човен*, що символізує мандри, інший культурно-історичний простір (навіть спосіб життя мешканців прибережної смуги Оману сильно відрізняється від способу життя жителів гір, не кажучи вже про жителів віддалених земель за океаном). *Берег* знаменує кінець подорожі і початок нової. *Вузький шлях у пустелі* – поетична алегорія людського життя. Цим шляхом ішли предки, ним же йдуть сучасні оманці. Оповите легендами *плем’я азд* – це дух оманського народу, його взірць та мета, до якої поет повинен подолати шлях довжиною в життя.

“Зупинки на першому кроці” складають три частини: “Перший розділ”, “Другий розділ” та “Тут починається інша історія”.

У першій частині автор описує раннє дитинство Саада до переїзду із села до портового міста. Ця частина твору досить цікава, адже життя людей у горах Оману мало відоме. Тим важливіше розуміння: за рахунок чого Оман з відсталого країни перетворився на таку, що забезпечила своїм громадянам високий рівень життя і майже гармонійний баланс між традиціями та прогресом. Можливо, основна рушійна сила останнього криється в самому оманському народі, який вийшов із таких сіл, як Сейф ар-Рахбі. І хоча в рідному селі письменника не було лікарні, але були згуртованість, солідарність і взаємодопомога жителів. На думку оманського письменника, розвиток і

розбудова держави починаються саме з цих духовних і моральних факторів, а не із океанських технологій. Останні можна впроваджувати ефективно, але якщо наявне відповідне соціальне й моральне підґрунтя, власне присутнє й на батьківщині Сейфа ар-Рахбі.

У другому розділі автор-оповідач описує своє життя в містах. Спочатку це було маленьке портове містечко, пізніше – столиця Маскат. Головною метою переїзду було бажання дати дітям освіту. Попри небажання залишати рідне село, іншого вибору не було. Наука в селі здебільшого завершується у школі та мечеті, але цих людей невігласами назвати ніяк не можна. За вечірньою кавою селяни слухають поезію у виконанні своїх дітей, вчать їх читати без помилок і розповідають про минуле свого народу.

Сюжет у першому розділі зворотний. Оповідь починається з роздумів Саада на березі океану. Блакитна далечінь вже вкотре кликала в мандри. У той момент йому пригадалась перша подорож до рідного села.

كنا نقف قبالة ذلك الشاطئ، محققين في البحر المترامي بين الجبال التي تحده بمتوازيين تلقتني أطرافها على، حوافي
البندر. مطلقين سراح النظر على مداه في تلك الزرقة التي تغور من الجهة الأخرى في أشداق المحيط
الهندي

[الرحبي 1992, 2]

“Ми стояли навпроти того узбережжя, вдивляючись у море, що розкинулось між горами, котрі відмежовували його двома паралелями, що їхні кінці сходились біля півніжжя портового містечка. Куди не кинь оком – всюди блакить, що на тому боці тоне у пащі індійського океану”.

كانت تلك المرة الأولى التي تحوم فيها فكرة السفر بمعناه البعيد، في مخيِّلة ((سعد)) التي شهدت هذه ... كانت هذه
الفكرة في السابق عنده محصورة في حدودها الضيقة، السفر يعني من قرية إلى أخرى لزيارة الأهل والأقارب بصحبة
والده وأهل عشيرته، والسفر من القرية إلى البندر أو المدينة، تحت جناح قمر صحراوي يختبئ خلف الجبال ويظهر
كاللص المغتبط بسرقة أضواء الأكوان، يظهر ويختفي وعلى ظهره ظل ثعلب

..أو سرب يمام بري

وفي هذا المقام يتذكر سعد أول رحلة نحو تلك الأفاصي الجبلية، نحو أرض الأجداد

[الرحبي 1992, 2]

“Це був перший раз, коли далека думка про подорож вперше спалахнула в уяві Саада... Ця думка раніше була обмежена своїми вузькими кордонами: подорож означала поїздку із села до іншого села разом з батьком у гостину до родичів та інших сімей із племені і поїздку з села до портового містечка або великого міста під крилами місяця в пустелі, що ховається за горами і визирає з-за них, мов розбійник, котрий радіє, що вкрав світло. З’являється і ховається, а на спині його – тінь лисиці або нори дикого голуба... У цьому місці Сааду пригадалась перша подорож до далеких гір, до землі предків”.

Спілкування з морем надихнуло Саада на мандри. Там, за ним, – інший світ, відмінний від портового містечка, де минуло майже все дитинство героя. Та його життя бере свій початок не тут, а в далекому гірському селі. Родина Саада переїхала до порту, щоб діти могли здобути освіту і забезпечити собі легше життя. Рідних гір Саад майже не пам’ятав. Подорож до них довга і виснажлива, через сильну спеку іти доводиться вночі, коли “розбійник-місяць краде світло”.

“Після вечірньої молитви в селі, де народився і на той момент проживав Саад, його батько сидів поміж своїми синами, онуками та жінками, як це бувало кожного дня. Але цього разу він був сповнений рішучості, а блиск його очей передував такій новині:

– Завтра поїдемо до...

– Але ж досі спека...

Мати Саада промовила спокійним тихим голосом:

– Ми скучили за краєм предків, а Саад і зовсім його не бачив.

Мати не спала всю ніч, сон забув до неї дорогу... Не встигли перші промені світанку прорватися крізь темряву, як подорожні вже були готові прощатись. Мати Саада доти не знала гіркого присмаку розлуки”.

بعد صلاة العشاء في القرية التي ولد فيها وحيث ما زال موجودا، جلس والده بين أبنائه وأحفاده ونسائه كعادته كل يوم، لكن هذه المرة بحزم أكثر، وبريق عينيه الغائرتين يبنى بالخبر القادم - سنذهب غدا إلى

- لكن الجو ما زال حارا

بقيت الأم طوال تلك الليلة ساهرة لا يعرف النوم طريقا إليها، تعد زاد الرحلة، تارة تقلي السمك، وأخرى ترتب اللحم للشوي الذي كان الأهل يدخرونه من الأعياد على مدار العام. وكذلك سالمين رقيق الرحلة ودليلها القوي بطاعة العشيرة، ظل يعد الدواب، وما كادت أضواء الفجر الأولى تنشق عن عتمتها اللاهية إلا كان الراحلون متحفزين للسير تودعهم عينا أم لم تعرف طعم الفراق بعد وبشكله الجدي والمرير [الرحبي 1992, 3]

Подорожні йшли гірськими дорогами, через пустелю і долини пересохлих річок. Зупилися біля джерел для короткого відпочинку або ж на ніч. Дорогою Саад чи не вперше побачив грозу в пустелі, а також невідомі йому рослини. Батько розповів йому про гори та їхні дивні для малого Саада назви. Але найбільше враження справила стара фортеця, що колись охороняла вхід до села від нападів ворожих племен.

“ – 3 цієї фортеці наші предки відстрілювали ворогів, мов зайців, – сказав батько Саада.

– Яких ворогів, батьку?

– Там, з того боку. Є ще ворожі племена, що приходять здалека.

Саад глянув у бік, куди показував батько, і побачив примари-пальми, що здіймались над висушеною землею. А потім надовго поринув в уяву, що малювала йому тих ворогів. Як вони виглядають і як живуть? Як виглядала та різанина за давніх часів? Чи нагадує вона ті війни, про які йдеться у старих оповідях про героїв, що читались при світлі каганця у вечірньому присмерку?.. Ці питання не давали спокою Саадові навіть після повернення з тієї подорожі”.

من هذه القلعة كان أجدادك يصطادون الأعداء كالأرانب
قال والد سعد

لكن أي أعداء يا أبي؟

-هناك في الجهة الأخرى، ثم إن هناك قبائل معادية تأتي من بعيدة

نظر سعد إلى الجهة التي اشار إليها والده فرأى أطياف نخيل صاعدة من قيعان جرداء. لكنه بعد ذلك استغرق طويلا في تخيل أولئك الأعداء وتصويرهم، على أي شكل هم وكيف يعيشون؟ وكيف يتم الالتحام في أزمنة القتال؟ وهل هو يشبه الحروب القديمة وما يروى في قصص البطولات تلك التي تقرأ على ضوء الفوانيس في هباء المساء؟ هذه الأسئلة ظلت فترة من الوقت تراود ذهن سعد حتى بعد العودة من تلك الرحلة

[الرحبي 1992, 5]

Врешті-решт виснажлива дорога добігла кінця. Саад поступово вливається у життя сільської спільноти з усіма її звичаями. Спостерігаючи, хлопець дізнається, на яких засадах тримається ця спільнота і що дозволяє їй вижити в надзвичайно складних кліматичних умовах.

Одним із стовпів, на яких тримається неписаний кодекс звичаїв, є солідарність та взаємодопомога. У цьому Саад переконався майже одразу після прибуття.

«Через два дні село несподівано переповнилося криками, так, ніби вони лунали з однієї горлянки: “Абдалла пішов на полювання і не повернувся”». Всі дорослі чоловіки громади кинулись на порятунок і “після цілого дня пошуків знайшли Абдаллу на скелі разом з величезним диким козлом, якого він не міг спустити вниз, тому вирішив почекати в горах, аж доки обсмажить його всього, з’їсть і відпочине”.

((وبعد يومين إذ بالصياح يملأ القرية كأنما ينطلق من حجرة واحدة: ((عبدالله ذهب للصيد ولم يعد...))

وبعد نهار من البحث، وجدوا عبدالله قابعا في جرف مع وعله الضخم الذي لم يستطع النزول به فقرر الإقامة في الجبل حتى ينتهي من شوائه وأكله ويرتاح

[الرحبي 1992, 5]

Саад став свідком теплої зустрічі батька з “урятованим” другом Абдаллою. Проте радість швидко змінилась на тривогу: до села наближалася сильна негода. “Старі люди казали, що таких потоків не бачили років з двадцять... Мешканці села проводили час за розповідями про урагани, дощі та їхній вплив на людей, дерева та будинки. Дехто з

мудрих не обмежувались тільки пам’яттю про свою батьківщину. Їхні знання сягали видатних історичних подій, легенд та історії інших народів”.

وقال أحد المسنين: إن الجائحة لم تأت منذ عشرين سنة
قضى سكان البلدة في الحديث والذكريات عن العواصف والأمطار وأثرها على الإنسان والشجر والبيوت، حتى أن بعض
العارفين لم يقتصروا على ذكريات البلدة وسكانها فقط، بل ذهب بهم المعرفة إلى سرد حوادث مماثلة من التاريخ
والأساطير والشعوب المختلفة
[الرحبي 1992, 6]

Однак не лише полювання наражає селян на небезпеку. Того самого року багато дітей у селі померло, захворівши на кір та “інші хвороби, що були невідомими”. Традиційні методи лікування, що не відзначались оригінальністю (пиття сечі чи натирання мазями з дивними в’єтнамськими наклейками), не допомогли. Очевидно, головні ліки в селі – це природний імунітет його мешканців, загартований повітрям, горами та зливами. Коли Саад вперше серйозно захворів, рятувати його довелось у військовому польовому госпіталі, куди його довезла вже вантажівка.

“Земля страждає так само, як людина, – сказав хтось із селян. Страждає, щоб дати нове життя. У такий момент повітря не ворухиться анітрохи, навіть ті гарячі морські вітри...”

Селяни дбають про порядок і справедливість. Жорстка дисципліна – одна з умов виживання. Неохоче контактують вони з чужинцями, хоча гостей шанують. Коли до села приїздить циганський табір, дітям забороняють туди ходити, але дорослі чоловіки охоче спілкуються з циганами – цікавість бере своє.

وفي تلك السنة أيضا جاء العجر بخيامهم وحميرهم وكلابهم واحتلوا هضبة الوادي حاملين معهم عاداتهم الأزلية في
التجارة التي تعتمد على المقايضة بالحمير والأسلحة كالخناجر والبندق وحتى السكاكين، ويتحول الوادي الى مسرح
لسباق الحمير وترويضها وتحديد أصولها النبيلة والوضيعة
[الرحبي 1992, 7]

“Того року прийшли цигани зі своїми наметами, ослами і собаками та зайняли узгір’я. Вони принесли з собою традиційні товари, які обмінювали на ослів. Це була зброя: кинджали, гвинтівки і навіть ножі. Долина перетворилась на театр: змагання ослів, їхнє дресирування та вихваляння їхнього шляхетного походження і гарної поведінки”.

Родина Саада приймає своїх далеких родичів – втікачів із Занзібару, яких змусив тікати “чорний переворот”. Їх селять у своєму будинку, а оскільки місця було замало, Саад певний час пробув у домі бабусі. Хлопець не сильно засмутився – бабуся “мала таку саму зовнішність, як мама, і була такою ж ніжною і турботливою”.

Освіта селян починалась і здебільшого закінчувалась у сільській школі та мечеті. Дітей вчили арабської літературної мови, класичної поезії та читання Корану.

“Джерелом гордості батьків було побачити своїх дітей, коли їхні рецитації та гімни наповнювали мечеть”.

وكان ذلك مصدر فخر للأباء حين يرون أبناءهم يتصدرون المجالس بالقراءة والنشيد
[الرحبي 1992, 8]

У дітей був надзвичайно сильний стимул старанно вчитись, адже:

“І тут була певна небезпека: про помилку доводилось гірко шкодувати, коли батько нагороджував за неї синцями або мораллю, якої не забути. Виправити ситуацію могло лише повторне правильне читання”.

لكن أيضا لهذه المسألة مخاطرها، فالتلثم والعثرات ستقود إلى ندم مرير من قبل الأب الذي ينعكس على ابنه
بالاحباط، وإلى حديث لن ينساه الحاضرون إلا بقراءة أخرى سليمة وخالية من الهفوات والعثرات
[الرحبي 1992, 8]

Саад (а в його образі і сам Сейф ар-Рахбі) постає як дитина, що прагне мандрів і нових вражень. Він не терпить рутини, хоча є старанним учнем. Він жадає знань і бере все, що дає йому школа. Із впевненістю можна стверджувати, що ар-Рахбі – гідний син свого народу і щира любов до землі предків лишиться з ним назавжди. Весь твір пронизаний ностальгією за дитинством, рідним селом, родиною і, безперечно, природою – пустелею, горами, долиною річки, пальмами, птахами і навіть кульгавим ослем. Міцні

родинні зв'язки та беззаперечний авторитет традицій створили надійний фундамент для розвитку ар-Рахбі як особистості, але він бажав розширити ці горизонти. Про своє коріння письменник пам'ятає завжди, можливо, твір “Зупинки на першому кроці” покликаний зберегти у пам'яті, і не лише його власній, образ оманського села, реальний прототип якого може з часом зникнути. Проте цей процес поволі почався. Родина Саада переїздить до міста на узбережжі, а потім і до столиці – Маската, – щоб забезпечити дітям доступ до освіти і кращі умови життя. У селі є лише школа. Люди живуть за звичаями предків, сучасна “західна” цивілізація ще не дісталась гірських сіл Оману. Але перші її прояви вже відчутні. До села проникає сучасна медицина у формі військового шпиталю. Проте багато селян продовжують лікуватися примітивними засобами, такими як лікарські трави та рецепти їхніх предків, а також склянки з китайськими ієрогліфами, які можна було просто полизати і попросити одужання. Але такі заходи мало допомагають при переломах чи інших травмах, як у випадку Саада і його супротивника, тому військовий шпиталь стає рятівником для багатьох мешканців околиці.

У селі з'являється радіо, і всі одразу долучаються до політичної дискусії, а саме поразки Гамалю Абд-ан-Насера у шестиденній війні 1967 р. Події досить далекого Єгипту одразу знаходять відголос у віддаленому селі Оману. Саме тоді Саад відчув бажання стати свідком тих змін, що відбувались у Єгипті.

Ще однією рисою цивілізації стають вантажівки. Селяни збігаються, щоб подивитись на них зблизька. Машини правлять транспортним засобом, єдиною альтернативою віслюкам і коням. Ними люди дістаються портових міст і повертаються назад. Ті ж такі машини привозять рибу, яку раніше возили лише засушену з огляду на спеку і далеку відстань. Одного дня така машина повезла родину Саада до міста.

Ті з селян, хто прагнув знань, займалися також самоосвітою. Справді вражає, що в далекому селі в горах Оману люди тримають домашні бібліотеки. Вечорами, окрім леґенд, селяни слухали, як їхні діти читають напам'ять вірші.

“У батька Саада була бібліотека. Книги у ній стояли на глиняних полицях у внутрішній залі будинку (тобто там, де гостей не приймали. – *Прим. перекладача*). У ній були зібрані різного роду книги, і лише невелика частина з них дісталась йому у спадок. Це були книги з мусульманського права, релігії, історії та поезії.

Батько ставився до бібліотеки з особливою турботою. Коли траплялося, що він від’їжджав до порту або в хадж (паломництво. – *Прим. перекладача*), а повернувшись, бачив павука, що вже виплів свій дім-павутиння над полицями та по стінах, кричав в обличчя усім присутнім, звинувачуючи їх у невігластві”.

كان والد سعد يمتلك مكتبة وضع كتبها في رفوف طينية مترابطة في المجلس الداخلي للبيت، ضم فيها أسفاراً مختلفة، وكان القليل منها قد ورثه من أسلافه وهي مخطوطات كما أشار ذات مرة وكانت تتوزع بين الفقه وأصول الدين والتاريخ والشعر.

كان شديد الاعتداد والعناية بها حتى حين كان يسافر أحياناً إلى البندر أو إلى الحج ليعود ويجد العنكبوت وقد نسج بيوته الشبكية على الرفوف والجدران التي تتسلقها أيضاً زواحف أخرى، يصرخ في وجه الجميع ويتهمم بالرداءة والجهل [الرحبي 1992, 8]

“У день, коли Саад завершив вивчення Корану... радісні крики лунали з вікон дому і перемішувалися з голосами птахів на деревах шовковиці”.

وفي اليوم الذي ختم فيه سعد القرآن... ولمع الفرح من نوافذ المنزل حتى اختلط بأصوات طيور شجرة الفرصاد [الرحبي 1992, 9]

Символічно, що в той самий час відслужив свою службу і старий дім, у якому жила родина і народився сам Саад. Було вирішено переїхати до нового, в більш людному місці.

Нове сусідство мало що змінило у родинних буднях (праця, молитва, вечірня кава), але траплялись і абсолютно неординарні випадки, як-от:

«Однієї ночі, коли вся дільниця бачила сьомий сон, а періодичне гавкання собак пронизувало тих, хто спав, мов нешкідливі примари, одночасно з виттям хижих вовків у поближніх горах, пролунав пронизливий крик. Він змусив прокинутися всіх, одного за одним, дітей, старих та чоловіків. Останні розійшлися на всі боки, тримаючи в руках

палиці та зброю, щоб знайти причину тривоги, що розірвала ніч... Зайшли до одного з будинків і побачили, що діти тримають батька за шию і погрожують його вбити і викинути собакам, якщо він не поверне їхнього брата цієї ж ночі, що вибухнула криком після смерті старшого брата.

...Батько зізнався, що чарував, у результаті зник його старший син.

Ми, діти... що не мали свідоцтв про народження – цю дату записували на дверях... не знали, що батько може накласти таке закляття, що зникне його син. “А куди потім потрапляють ті, кого зачарували?” – запитали ми нашої тітки. А вона відповіла: “Їх забирають на узбережжя. Там чекає корабель, що везе їх на базар до Багдада, де їх продають і зникає по них слід”».

و ذات ليلة والحارة تغرق في سابع أحلامها، والنباح المتقطع يعبر النائمين كأطياف ملساء غير مؤذية، تتزامن مع احتقان حنين الذناب الجارح في الجبال القريبة، نزت صرخة وتبعها صراخ أكثر قربا واضطرابا من أسرة النائمين الأرضية، أجبرت الحارة على الاستيقاظ المذعور فردا فردا بأطفالها وشيوخها ورجالها، توزعوا في كل الاتجاهات حاملين القناديل والعصي والأسلحة حتى انكشف سر الجلبة التي مزقت ليل الحارة

دخلوا البيت وشاهدوا الأولاد يمسكون برقبة أبيهم مهديين بذبحه ورميه للكلاب إن لم يرجع لهم أخاهم في هذه الليلة نفسها التي انفجر فيها الصراخ عقب موت الأخ الأكبر.
اعترف الأب بأنه عمل سحرا أخفى به ابنه البكر من الوجود.
نحن الذين لا نملك شهادة تاريخ الميلاد الذي كان يسجل على عتبات الأبواب، لم نكن نعرف أن الأب الساحر يمكن أن يسحر ابنه.
وفيما بعد أين يذهب المسحورون، سألنا العمّة؟ التي أجابت: يأخذونهم إلى مكان في ساحل الباطنة وهناك تقف سفينة تحملهم إلى سوق في بغداد يباعون ويختفي لهم كل أثر
[الرحبي 1992, 10]

Такі історії стають основою майбутніх легенд. Як бачимо, іслам не викоринив народної віри в магію. Як відомо, злих чарів араби боялися страшенно, тому навіть сьогодні користуються традиційними оберегами і вночі ніколи повністю не вимикають світла (це впливає з віри в те, що нечиста сила його боїться) тощо.

Далі життя громади увійшло у звичне русло. Саад продовжив навчання в мечеті. Сама мечеть заворожувала хлопця своєю незвичною архітектурою – вона була побудована прямісінько в гірській ущелині.

“Вчитель прибув з якоїсь східної країни. Його знання релігійних наук були надзвичайними, що зробило з нього шейха, хоча йому було трохи більше двадцяти років. На перших порах все село тільки й говорило, який він був мудрий та спокійний. Бог забрав світло його очей, натомість дав йому світло знань”.

جاء المدرس من احدى البلاد الشرقية، وكان نبوغه المبكر في علوم الدين وزهده قد جعلاه منه شيوخا وهو لم يتجاوز العشرينات من عمره. وكان حديث القرية لفترة عن تبحره ووقاره. لقد أخذ الله ضوء عينيه وأعطاه ضوء المعرفة
[الرحبي 1992, 11]

Мудрість шейха причаровувала його слухачів. Йому вдалося приборкати непосидючих дітей. Учні приходили до мечеті на світанку і поверталися додому лише із заходом сонця.

Як і раніше, вірші та фрагменти книг завчались напам'ять. Таким був єдиний метод навчання (і досі є в більшості арабських шкіл). Відхилення від прописаних норм заборонялось не лише в науці, а й узагалі в житті, як пише Сейф ар-Рахбі про свою шкільну науку. Придушене бажання самовираження в дорослому віці спонукало поета відкинути класичну форму поезії (зокрема монорим та смислову замкнутість бейта).

Бунтівна натура Саада проявила себе ще в дитинстві. Одного разу, гуляючи серед пальм на плантації, що належала його родині, він зустрів там несподіваного гостя. Якийсь хлопець грався там із м'ячем. Саад був не в захваті від цього і попросив припинити, на що хлопець відповів:

“– Це не твоя власність.

– Так, але це власність мого батька.

– М'яч не завдасть шкоди пальмам, чому ж ти забороняєш мені гратися?”

- المال ليس مالك
لكنه مال والدي
- وأيضا الكرة لا تخرب الزرع فلماذا تمنعني من اللعب؟
[الرحبي 1992, 16]

Чи то бажання показати себе господарем, чи то банальна впертість змусили Саада розпочати бійку. Удар лопатою відіграв вирішальну роль у ній. Хлопець вижив. Саад зізнався у скоєному, і його як винуватця відправили тимчасово до в'язниці, доки справа не буде вирішена.

Умови перебування у в'язниці були досить гуманними. Розгулу злочинності в регіоні не було, тому й в'язниця була малою і містилася в домі губернатора.

«Сини губернатора щоранку збирались у спеціально відведеному приміщенні на уроки релігії, арабської мови, так само як їхні предки. Їх навчав приватний вчитель, якого губернатор найняв для цієї місії. Сааду дозволили відвідувати ці уроки. Він познайомився з ними (синами губернатора. – Прим. перекладача) ще першого дня перебування у в'язниці, вони часто знімали з нього кайдани і випускали його, ноги його ховала довга “дашдаша” (довга сорочка, здебільшого біла, одяг оманських чоловіків. – Прим. перекладача)».

كان أبناء الوالي مع كل صباح يتجمعون في مجلس خاص يتلقون دروسا في الدين وقواعد اللغة العربية كما عرفها الأسلاف، من مدرس خاص أو كله الوالي لهذه المهمة، وكان سعد يواظب معهم على حضور هذا الدرس، بعد أن تعرف بهم منذ اليوم الأول لسجنه، وغالبا ما كانوا يخلعون عنه القيد ويتركونه طليقا يغطي رجليه بطرف دشداشته للإيهام
[الرحبي 1992, 16]

Сусідів у Саада виявилось небагато, і фактично весь час він проводив у дворі, роздивляючись навколишній пейзаж – гори, пальми, глиняні будинки, намети і бездонне небо. Часу на роздуми було достатньо. У в'язниці він пробув зовсім недовго, але виїшов звідти вже іншим.

“Більше не відчуватимеш необхідності сваритися з хлопцями, більше не відчуватимеш необхідності бігати за машинами, що їздять туди-сюди... Так само не сумуватимеш за тим, як доглядав осла, як дивився на бої півнів... І раптом тебе аж трусить від ніжності і туги іншого характеру. Це нагадує відкриття, що прориваються назовні, мов голос, що почав міцнішати разом з першими волосинками на тілі”.

لم تعد تشعر بضرورة الشجار مع الصبية لم تعد تشعر بضرورة الركض وراء السيارات التي تعبر بين الحين والآخر كذلك لم تعد تحن إلى ترويض الحمير ومشاهد عراك الديكة
كان إذ ذاك يهزك حنين من نوع آخر يشبه تفتحات الطلع متلبسا بذلك الصوت الذي بدأ ينبت أعشابا صغيرة في الجسد
[الرحبي 1992, 19]

Саад відчував, що дитинство добігає кінця. Постало безліч нових питань, на які потрібно було знайти відповідь. “Чи можна замінити воду в колодязі словами? Таємниці опираються своєму розкриттю. Які ж таємниці приховані в людині, що їсть, п'є, молиться, слухається батьків, як наказують мудрі?”

هل يمكن للبر أن تستبدل بالماء الكلمات؟ أسرار يستعصي توضيحها، ثم ما هي الأسرار الخفية عند الإنسان الذي يأكل ويشرب ويؤدي صلاته وطاعة الوالدين كما يقول سالمين؟
[الرحبي 1992, 20]

Невдовзі по тому батько Саада вирішив, що родині краще переїхати до портового містечка. “Настав день, коли батько остаточно і безпележно вирішив переїхати до містечка на узбережжі. Дискусії та запитання були б марною справою. Весь післяобідній час та місячна ніч минули у метушні. Безперервний рух збирання і пакування речей у численні валізи. Нікому добре не спалось у такій атмосфері”.

“Саад пригадав, як тієї ночі запитав у матері про назви зірок, що миготіли вдалині”.
Мати назвала деякі з них, але Саад перервав її:

– Мамо, яка з них краща?

– Між зірками немає кращої, всі вони – творіння божі.

Мати почала розповідати історії про деякі з них. Вона говорила, вдивляючись у зоряне небо”.

جاء ذلك اليوم الذي قرر فيه الوالد الانتقال إلى البندر بشكل نهائي من غير نقاش أو تساؤلات كثيرة. وعاشت العائلة عادة ذلك اليوم ليلاً قمرياً مليئاً بالاضطراب والهواجس. كانت حركة دائبة لطفي الأغراض والحاجات في حقائب وحزم متعددة، فلم يكن النوم مواتياً في مثل هذا الجو وفي تلك الليلة تذكر سعد حين سأل أمه عن أسماء النجوم التي تجلت في البعيد الداني، أرخبيلاً هادياً لجزر متفرقة .
- وأيها أفضل يا أمي
ردت بأن ليس في النجوم ما هو أفضل من الآخر، فكلها صنيعه الخالق
[الرحبي 1992, 22]

Слухаючи розповіді матері, Саад уявляв собі ті чудернацькі творіння, а передчуття розлуки з рідним селом тим часом ставало ще більш тривожним.

Наступного ранку вантажівка вирушила до міста. Багато хто з пасажирів назавжди залишив рідне село. З огляду на свій вік хлопець не відчував болю розлуки так, як старші, але пізніші спогади про село вже матимуть ностальгійний відтінок. Навіть для юного Саада така різка зміна місця проживання не минула безслідно. Пригоди почалися вже в машині. Несподіваний вибух міни травмував кількох пасажирів, були й жертви. Символічний і трагічний збіг обставин. Доленосні зміни зазвичай болісні. Підрив на міні – плата за бажання розлучитися з минулим чи чергове випробування на шляху до світлого майбутнього?

Постає питання: як дотриматися правильного балансу між старим і новим, щоб не було перегинів у жоден бік? Вочевидь, Сейф ар-Рахбі досі шукає відповіді на це питання [Michalak-Pikulska 2002, 127].

Це був лише початок довгих мандрів Саада. Сам автор, якого ми впізнаємо в образі цього хлопця, багато років провів за кордоном. Але місце своїх перших кроків забути неможливо. Той перший крок, за словами ар-Рахбі, – найбільша таїна людства, вершина його розвитку. Водночас перший крок – це перша помилка, але вона приємна, оскільки варта поставленої мети – стати Людиною.

“Яким буде повітря, що дощенту спалює твоє тіло перший раз?

Якою буде голова, що поринає у минуле?

Якою буде ця солодка помилка, від якої тремтить твоє тіло в передчутті першого кроку?

Перший крок,

Як на мене, – це найважливіший крок в історії людини,

Адже це – мить, що зводить все до вічності”.

كيف سيكون الهواء وهو يلفح جسدك لأول مرة؟
كيف سيكون الرأس وهو يغور في الماضي؟

كيف سيكون ذلك التصدع العذب وهو يخلخل كيانك بغموض الخطوة الأولى؟
الخطوة الأولى

في نظري هي الأكثر خطورة في تاريخ الإنسان
إنها اللحظة التي تختزل كل شيء باتجاه اللاشيء

[الرحبي 1992, 28]

На думку ар-Рахбі, перший крок – переломний момент у житті кожного. З першим кроком людина переступає світ своїх тваринних предків і долучається до спільноти людей. Цей крок – фінал еволюції, що тривала мільйони років. Одна мить “зводить до вічності” ці зусилля багатьох поколінь.

بعد سنين، سنين من البرد والمسافة والحنين، تعود الى مواطنك الأولى، وتغمض عينيك على عاصفة ستقتلعك بعد قليل الى رحيل آخر... منازل تصطفق أبوابها، دائما في أعماق الريح، بجانب رأسي

[الرحبي 1992, 29]

“Через багато-багато років у холоді, поневіряннях та ніжності повертаєшся до своєї батьківщини, заплющуєш очі на той вітруган, що скоро знову понесе тебе в нову подорож. Будинки грюкнуть дверима, у глибині вітру, поблизу моєї голови”.

Таким чином, прозовий твір Сейфа ар-Рахбі “Зупинки на першому кроці” порушує глибокі філософські проблеми людського буття, його сенсу, його поступу й динаміки.

Підсумовуючи сказане, висловимо сподівання, що подальше дослідження сучасної арабської літератури Оману відкриє для українського читача духовний світ цієї країни та її народу, оскільки література є унікальним віддзеркаленням душі народу, а отже, ключем до її розуміння.

¹ Аналіз поетичного доробку Сейфа Ар-Рахбі див.: Журавська Н.В. “Чоловік із Руб-аль-Халі” – творчий портрет сучасного оманського поета Сейфа ар-Рахбі // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 166–175; Журавська Н.В. Арабський вимір поезії Сейфа ар-Рахбі: проблема адаптації для українського читача // XIV Сходознавчі читання А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції, м. Київ, 13–15 травня 2010 р. – К., 2010. – С. 102–104; Журавська Н.В. “Шукаю тень жінки, що тіні не має” – інтимна лірика Сейфа ар-Рахбі // Східний світ. – 2010. – № 3. – С. 173–179; Журавська Н.В. Національний вимір поезії Сейфа Ар-Рахбі: тема війни // Східний світ. – 2012. – № 3. – С. 76–79.

² Див. докладніше: Журавська Н.В. Діалоги Сейфа Ар-Рахбі “Гімн сліпого”: екзистенційний характер твору // Схід і діалог цивілізацій. – К., 2012. – С. 93–105.

³ Тут та нижче переклад з арабської Н. Журавської.

ЛІТЕРАТУРА

Журавська Н.В. Арабський вимір поезії Сейфа ар-Рахбі: проблема адаптації для українського читача // XIV Сходознавчі читання А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції, м. Київ, 13–15 травня 2010 р. Київ, 2010.

Журавська Н.В. “Чоловік із Руб-аль-Халі” – творчий портрет сучасного оманського поета Сейфа ар-Рахбі // Східний світ, 2010, № 2.

Журавська Н.В. “Шукаю тень жінки, що тіні не має” – інтимна лірика Сейфа ар-Рахбі // Східний світ, 2010, № 3.

Журавська Н.В. Діалоги Сейфа Ар-Рахбі “Гімн сліпого”: екзистенційний характер твору // Схід і діалог цивілізацій. Київ, 2012.

Журавська Н.В. Національний вимір поезії Сейфа Ар-Рахбі: тема війни // Східний світ, 2012, № 3.

Иванов В.В., Топоров В.Н. Птицы // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2-х т. / Гл. ред. С.А. Токарев. Т. 2. Москва, 1992.

Птица // Полная энциклопедия символов и знаков / Авт.-сост. В.В. Адамчик. Минск, 2007.

Manzil. Encyclopaedia of Islam, Second Edition. Brill Online, 2013. – http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/manzil-COM_0672

Michalak-Pikulska B. Modern poetry and prose of Oman. Kraków, 2002.

Zdanowski J. Historia Arabii Wschodniej. Kraków, 2008.

الرحبي , سيف. منازل الخطوة الأولى. – الكويت, 1992,

حسام الدين, محمد. حوار مع سيف الرحبي. – لندن, 2008,

حسام الدين, محمد. الشاعر العماني سيف الرحبي عن سيرة الطفولة والشعر. – لندن, 2008,

منازل الخطوة الأولى (офіційна інтернет-сторінка Сейфа Ар-Рахбі). – <http://alrahbi.info/pages>